

Felkészülés általános iskolai beszédművelő körök vezetésére

A beszédművelés gyökereit keresve Kodály Zoltánhoz jutunk el, aki 1937-ben „A magyar kiejtés romlásáról” elmondott híres beszédében felhívta a figyelmet arra, hogy a magyar beszédet minden tekintetben ápolni kell, és ehhez oktatókat kell képezni, valamint felkészíteni vezetőikre a működő pedagógusokat.

A magyar nyelvtudomány képviselői 1965. októberében tűzték napirendre a helyes magyar kiejtés kérdéseinek megtárgyalását Egerben. Az egeri kiejtési konferencia (1965) arra törekedett, hogy mindent megtegyen a régi és sürgős igény kielégítése érdekében. A javaslatok között szerepel többek között, hogy a Művelődésügyi Minisztérium „intézményesen gondoskodik a pedagógiai intézményekben felvett hallgatók rendszeres beszédtechnikai képzéséről speciális kollégiumok, szemináriumok beiktatásával.”

A konferencia javasolta továbbá az Országos Pedagógiai Intézetnek, hogy a majd elkészítendő, „szemléltető anyagokkal kísért kézikönyv alapján dolgozza ki iskolatípusok szerint a kiejtési követelményeket.”

Igy indult el a Beszédművelés oktatása az 1970/71-es tanévben az óvónőképző intézetekben és tanítóképző főiskolákon (akkor még intézetek), hogy képzett pedagógusok kezdhessék meg tanítását alsó majd középfokon. (Az általános iskola 1. osztályában 1978/79-ben kezdték el a Beszédművelésnek mint nyelvhasználati módnak a tanítását.)

Hogy miért vált szükségessé a tárgy bevezetése először a nevelőképzésbe és ennek alapján később a nevelők továbbképzési programjába, igen logikus. Először a pedagógusok élőbeszédét kellett fejleszteni ahhoz, hogy képesek legyenek megtanítani a jövő generációját az ép, tiszta, helyes, egészséges beszédre, amely szocialista társadalmunk mai fejlettségi szintjén egyre jobban mindenkitől elvárható, sőt megkövetelhető. És ez az igény napjainkban egyre növekszik. „Ha a pedagógusképzésből hiányoznék a beszédtanítás, akkor nem az anyanyelvi képzés lenne fogyatékos, hanem maga a szakképzés, a szakembernevelés minősülne csökkent értékűnek” – írta Hernádi Sándor a Beszédművelés ma és holnap című cikkében. (Pedagógusképzés, 1974/2.)

Az elmondottak alapján érthető, miért alakult meg idejekorán, 1977 novemberében tanári-tanulói kezdeményezésből főiskolánk első beszédművelő köre (akkor még „Beszélni nehéz” kör) 26 hallgatóval a rádió Beszélni nehéz! című műsorának hatására. Az adást rendszeresen hallgató diákok a szakkörökhöz hasonlóan körökbe tömörülve kezdtek el foglalkozni az ún. példamondatokkal felismerve a műsor hasznos voltát és a Beszédműveléssel való jó koncentratív lehetőségét.

Kezdetben az a cél vezetett bennünket, hogy a hallgatók a Beszédművelésben a hangsúlytól és szünetről tanult ismereteket a rádióműsor mondatain is gyakorolhatják. Körünk jelentkezését a műsor életre hívója és egyik vezetője Péchy Blanka szép szavakkal üdvözölte, példájukat követésre méltónak tartotta.

Hogyan jutottunk el az első lépésektől az 1981-ben először kiosztott Kazinczy-jutalomig?

1. Amikor az adásban való részvétellel jelentkezünk, már kikísérleteztük, hogy a példamondatok egyszeri meghallgatása nem elegendő. Ezért magnetofonszalagra vettük őket a hibásan elhangzott hangzásforma többszöri meghallgatása és a belső hallás fejlesztése céljából. (Ezt az észrevételünket a műsor vezetőinek meg is írtuk. Azóta ez a módszer elterjedt.)
2. A hallgatóknak meg kellett tanulniuk a hangsúly ún. „kottázását” a megadott jelrendszer birtokában és alapján. Miből áll ez? Négy változatból: a találgatás, a hibásan elhangzott mondatok, a saját megoldás és a műsorban szereplő helyesbített forma. A négy változat összehasonlítása sok tanulságot tartogat „a játékos” számára.
3. A körvezető oktatóknak meg kellett szerveznie a tapasztalatok szerzését, gyűjtését, a tapasztalatcserét. Tapasztalatokra lehetett szert tenni az oktatókól, akik már beszédművelő körben akár mint egyszerű tagok, akár mint körvezetők tevékenykedtek. Egy alkalommal a rádióműsor egyik legrégibb és kiváló ún. önkéntes munkatársát, Sámbockréthy Pétert kértük fel előadónak a kottázás megtanulása céljából.
4. A körvezető oktatóknak ki kellett puhatolnia, tanulmányoznia, milyen értékű irányítást, mekkora önállóságot igényelnek, kaphatnak a főiskolai hallgatók, akik Beszédművelés

oktatásában is részesülnek, és így a szakkörben feldolgozandó anyag egy részéről (beszédléggés, hangadás, hangképzés, hangfekvés, hangsúly, hanglejtés, szünet, tempó stb.) már kellő ismeretekkel rendelkeznek. A kezdeti időszakban természetesen erőteljeseb segítségnyújtásra van szüksége a jelölteknek, amelyre a beszédművelés-órákon adódi lehetőség. Hamarosan azonban önállóan tudnak dolgozni. Az oktatónak a továbbiakban elsősorban és főképpen a beszédművelő körök diákvezetőivel és helyetteseivel kell foglalkoznia, akik köré a hallgatók mint mag köré csoportosulnak. Ezért ezeket a hallgatókat jól kell kiválasztani.

5. Az elmúlt évek többféle kísérletezése után (hogy ti. melyik évfolyam hallgatóiból, melyik állami csoportból érdemes és ajánlatos szervezni a beszédművelő köröket) jutottunk arra a gondolatra, hogy minden évben az első évfolyam hallgatóit mozgósítjuk, tekintettel arra, hogy a Beszédművelést az első évfolyamban oktatjuk. Itt is többféle gyakorlatot próbáltunk ki, míg eljutottunk a maihoz. A kört olyan teljes állami csoport alkotja, amelyik érdeklődésénél fogva vállalkozik annak alakítására. (Pl. ének, orosz, könyvtár, népművelés stb.). Azóta az érdeklődő tanítójelöltek 5 szakkört alkotva fáradoznak önképzésükön. (Ez az I. évfolyam hallgatóinak kb. a felét jelenti.)
6. A körvezető oktató arra törekszik, hogy a hallgatók minden alkalmat megragadjana saját önképzésükre. Állandó olvasmányuk az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat és anna Beszélni nehéz! c. rovata. A beszédórákon a tantervi anyagba tartozó cikkeket feldolgozzuk. Mindenkor felhívjuk a figyelmet a megjelenő forrásmunkákra és a friss szakirodalomra. A kabinetben lévő faliújságon közérdekű cikkekkkel irányítják a jelöltek érdeklődését a beszédkultúra időszerű kérdéseire. Ezén tesszük közzé a rádióműsorban szereplő mondatokat is.
7. Az 1981/82-es tanévben újabb változtatásokat foganatosítottunk a különböző formák kipróbálása után. Nemcsak a körökbe tömörült diákok, hanem a teljes első évfolyam (amelyiknek stúdiuma a beszédművelés) bekapcsolódik a rádióműsorba egy bizonyos időre: pl. azzal, hogy a műsor mondatait több ízben házi feladatul kapják. Majd néhány hét múlva csak a szakkörök hallgatói dolgoznak tovább a diákkörvezetőnek és helyettesének a vezetésével, a körvezető tanár útmutató irányításával. Ehhez a felismeréshez az vezetett bennünket, hogy egyrészt a rádióműsor sokszor magasabb szintű követelmények elé állítja a hallgatókat, mint a tankönyv feladatanyaga, és ezzel egyúttal az önképzés legjobb forrásává is válhat a pálya folyamán, másrészt az alsó tagozat tantervének követelményei következtében a tanítójelöltek a magyar nyelv és irodalomban egy új nyelvhasználati móddal: a Beszédműveléssel találják szemben magukat. Fontos tehát, hogy a hallgatók saját és leendő tanítványaik beszéde, valamint az olvasástanítás érdekében megbirkózzanak mind a hangsúly és szünet, mind a hanglejtés kívánta nehézségekkel. Ésszerű tehát, hogy az adást mindenkivel megismer- tessük.
8. A rádióműsor szerkesztősége gondoskodik az adást hallgatók tudásának gyarapításáról, ismereteinek bővítéséről, elmélyítéséről, sőt élménynyújtásról azzal, hogy közönségtalálkozókat szervez (1979. okt. 15., Budapest: 1981. dec. 5., Győr: 1983. ápr. 14., Budapest: 1983. máj. 3., Budapest), amelyeken felnőttek és diákok találkozhatnak a műsor két vezetőjével: Péchy Blankával és Deme Lászlóval. Ezeket elsősorban mondatok elemzését oldják meg a résztvevők, majd gyakorolják helyes olvasását a nyelvész szakember jelenlétében, aki nyomban készen áll segítő tanácsaival. Közben mindenki felteheti mindennemű kérdését, előadhatja legkülönbözőbb kérését, javaslatát. Jó alkalom ez a találkozó az önkéntes munkatársak megismerkedésére, a munkamódszer- és véleménycserére, bepillantásra mások műhelyének titkaiba. Minden közönségtalálkozó kellemes, baráti összejövetel, élményt adó öröm forrása, tanulságos, gazdag tapasztalatcsere. Szép emléket jelentett a hallgatóink számára az 1979. okt. 15-i összejövetel, amikor egy egész autóbusz tanítójelöltnék volt módja jelen lenni a közönségtalálkozáson, és részt venni a közös munkában.
9. A rádióműsor vezetőinek és a szerkesztőnek a figyelme kiterjed a körvezető tanárok munkájára is, a számukra is igyekszik segítséget adni. A Gondolat, a rádió Irodalmi Lapja 3 ízben (1979., 1981., 1982.) is átadta műsoridejét, összejövetelre hívta mind a körvezető tanárokat, mind az úgynevezett egyéni versenyzőket, illetve önkéntes munkatársakat. A 2. első találkozón mérlegelték a végzett munkát, megbeszélték a tapasztalatokat, a 3. összejövetelen lemérték a Kazinczy-jutalom eredményezte fellendülést, hogy leszűrhessek a további teendőket. A körvezető tanár mindhárom esetben hozzászólt a kijelölt témához.

10. A körvezető tanár 1981. dec. 17-én a Nyelvi-irodalmi Tanszék felolvasó ülésén „A beszédművelés és a beszédművelő körök” címmel beszámolót tartott a főiskola oktatói és az érdeklődők számára. A főiskola Embernevelés c. kötetében megjelent dolgozatában pedig – amely a Beszédművelés oktatásának hatékonyságát vizsgálja kérdőíves módszerrel – tájékozódás céljából többek között ilyen kérdéseket is intézett a főiskola 100 hallgatójához:

Mi a véleménye a rádió Beszélni nehéz! c. műsoráról?

Hasznosnak tartja-e hallgatását? Miért?

Jónak látja-e pedagógusképző intézményben beszédművelő körök működését?

Mit tud a főiskolánkon működő körök munkájáról?

A feleleteket összegezve arra az örvendetes megállapításra juthatunk, hogy a kérdések minden hallgatót valamilyen formában vagy irányban megmozgattak. A többség úgy látja, hogy a beszédművelő körben való tevékenység jó és hasznos, mert a tanítójelöltnek nemcsak saját beszéde fejlesztésén kell fáradoznia, hanem – hivatásánál fogva – leendő tanítványainak kiejtésén is. Ehhez pedig a főiskolai tanulmányok alatt minden időt és alkalmat meg kell ragadni. A már működő tanítók közül pedig főleg azoknak, akik a magyar anyanyelv helyes használatát megalapozzák.

Eredmények:

1. 1977 óta főiskolánk körei 22 alkalommal nyertek 200 Ft-os könyvutalványt. A műsor játékos formájánál fogva nemcsak szórakoztat, hanem a diákok a tanulás mellett versenyeznek is. A díj egy 200 Ft értékű könyvutalvány, az Állami Könyvterjesztő ajándéka.
2. A rádióműsor hallgatása, valamint a szakkörökben folyó munka jól segíti a Kazinczyról elnevezett szép magyar beszéd versenyre való felkészítést és felkészülést, ha a munkában való részvétel rendszeres és folyamatos. A hallgatók ugyanis itt megismerkedhetnek a szöveg és a hangzás kapcsolatának titkaival. Ha a műsor elhangzott mondataiban található hibákat megjelölik, könnyebben eljuthatnak a leírt szövegek tartalmának, értelmezésének megfelelő hangzásformák felismeréséhez. Annak a – Kazinczy-éremért versenyző – hallgatónak a felkészítése, aki beszédművelő körben tevékenykedik, sokkal tudatosabb, könnyebb és főképpen eredményesebb is lehet. 1973 óta 8 hallgatónk szerezte meg a Kazinczy-érmet, 3 dicséretben részesült, az egri Gárdonyi Géza prózamondó versenyen 5 hallgatónk ért el helyezést (1 arany, 2 ezüst, 2 bronz), az irodalmi színpad tagjai több ízben kaptak dicséretet a bíráló bizottságtól példamutató kiejtésükért.
3. Az 1981/82-es tanévtől fogva tanítványaink is bekapcsolódtak a mozgalomba. Három, volt növendékünk (egyik hajdani körvezetőnk): Havasrétiné Nagy Irén a Münnich Ferenc Általános Iskolában, Horváth Ildikó a Gárdonyi Géza Iskolában (mindkettő felső tagozatban), Tóthné Várnai Éva a Konini úti Általános Iskolában (alsó tagozatban) beszédművelő szak-kört szervezett segítségünkkel. Mindhárom általános iskolai beszédművelő kör tanulói megelégedéssel versenyeznek. A Gárdonyi Géza utcai Általános Iskola szakköre több alkalommal nyert könyvutalványt.
4. Mivel hallgatói közösségeink 1977 óta szervezeten és rendszeresen (egyetlen adást ki nem hagyva) folyamatosan beküldött megfejtéseikkel *bozzáértésükről*, a rádióba beküldött kérdéseikkel, megjegyzéseikkel, a közönségtalálkozókra való részvételükkel és hozzászólásukkal (2 ízben vettek részt ilyenén), más iskolák beszédművelő szakköreinek támogatásával *fejldésükről* tettek tanúságot, – 1981-ben elnyerték az első ízben kiosztott Kazinczy-jutalmat.

Tanulságok

1. A hallgatókat nagyon nehéz aktivizálni. Természetesen nem mindenki vesz részt egyforma mértékben a munkában. A pontosság sem mindenkinek erénye. Ezért kell jól megválasztani a körvezetőt és helyettesét, akik példamutatósággal ösztönzik, serkentik a többieket, és ki-mozdítják a szemlélődésből a kevésbé érdeklődőket. A tanár a körvezetőket többször össze-hívja, és a feladatokat megbeszéli velük.
2. A vizsgaidőszakban a körök nem működnek, a rádióműsor azonban nem szünetel, a monda-tokat is be kell küldeni határidőre. Ritkán fordult elő, hogy a körvezetők erről megfeled-keztek volna. Ilyenkor azonban a körvezető tanár csak egy-egy törekvő hallgató megoldására támaszkodhat.

3. Nem tudtunk végleges megoldást találni arra sem, hogy a magnószalagra felvett adást a hallgatók bármikor és bárhol meghallgathassák. Ezzel csak kísérleteztünk, de kevés sikerrel.

Tervek, javaslatok

1. A munka elmélyítése céljából szándékunkban van a nyelvi laboratórium felhasználása is, mert a belső hallás fejlesztésére a legjobb gyakorlást ez biztosíthatja.
2. Befejeződött a Hazafias Népfront Győr-Sopron megyei Bizottság beszéd- és magatartáskultúra munkacsoportjának segítségével a beszédművelő körök számának és tevékenységének felmérése Győr-Sopron megye tanintézteiben. Arra törekszünk, hogy a lehetőségek szerint ilyen szakkörök szervezését elősegítsük a megye minél több általános iskolájában a tapasztalatok átadásával. (Már több jelzés is érkezett beszédművelő szakkörök alakítására.)
3. A körvezető oktató vállalkozott arra, hogy a városban, a megyében érdeklődő pedagógusok számára beszédművelő szakköri foglalkozást mutasson be.

Végezetül említésre méltónak tartjuk, hogy a nehézségek ellenére eddig még nem torpantunk meg, igyekeztünk több mindent áthidalni, a problémák egy részét megoldani. Annak a tudata vezet bennünket, hogy a beszédművelő körökben folyó tevékenység fontos, hasznos és felelősségteljes munka, hiszen akiket mi tanítunk, maguk is tanítani fognak. Ugyanakkor szem előtt tartjuk azt is, hogy ezekből a tanítójelöltekből kerülnek ki a mi utódaink, e nemes ügy további lelkes hirdetői, akiktől várjuk, hogy munkahelyeiken, az általános iskolák alsó tagozatában gyakorlatra váltsák megszerzett tudásukat.